

Opieka postpenitencyjna- zajęcia nr 3

rok akademicki 2022/2023

Aleksandra Polak-Kruszyk

Uniwersytet
Wrocławski

Wydział Prawa,
Administracji i Ekonomii

KATEDRA PRAWA KARNEGO WYKONAWCZEGO

Geneza i rozwój pomocy postpenitencjarnej

Krótką historia pomocy postpenitencjarnej

- ▶ W działalności dobroczynnej przez długi czas pomijano byłych więźniów. Początki pomocy postpenitencjarnej można umiejscowić w XVIII w. kiedy w USA założono stowarzyszenie pomocy więźniom.
- ▶ W XIX w. podobne stowarzyszenia zaczęły powstawać w Europie i Polsce. W 1909 w Warszawie utworzono "Patronat Opieki nad Więźniami", który zajmował się przede wszystkim pomocą zwalnianym z zakładów karnych.
- ▶ W okresie międzywojennym w niektórych więzieniach funkcjonowały komitety więzienne, współdziałające z opieką społeczną i Patronatem. Zwalnianym, których nie było stać na zakup odzieży, wydawano ją z zasobów więzienia.

Geneza i rozwój pomocy postpenitencjarnej

Krótką historia pomocy postpenitencjarnej

- ▶ W 1956 więziennictwo przeszło z resortu spraw wewnętrznych do resortu sprawiedliwości. W nowych uregulowaniach zaakcentowano obowiązek udzielania byłym więźniom i ich rodzinom wsparcia przez pomoc społeczną. W 1959 utworzono działy penitencjarne i stanowisko referenta socjalnego zajmującego się pomocą postpenitencjarną. Powstał fundusz samopomocy więźniów, do dziś nie mający odpowiednika w innym kraju.
- ▶ W roku 1969 Prezes Rady Ministrów powołał organ doradczy przy Ministrze Sprawiedliwości - Radę ds. Pomocy Postpenitencjarnej, w której skład weszli przedstawiciele organów i organizacji społecznych zajmujących się taką pomocą.
- ▶ W uchwalonym w tym samym roku kodeksie karnym wykonawczym poświęcono jeden rozdział pomocy postpenitencjarnej, która miała polegać na ułatwianiu zdobywania pracy, zapewnianiu, w razie potrzeby, mieszkania i gromadzeniu funduszu (potrącano 5% z dochodów skazanych) na zapobieganie przestępczości i pomoc postpenitencjarną.

Geneza i rozwój pomocy postpenitencjarnej

Krótką historia pomocy postpenitencjarnej

- ▶ Rozporządzenie prezesa RM z 29 maja 1974 określiło warunki otrzymania pomocy postpenitencjarnej - nie mogli jej otrzymać więźniowie nieprzestrzegający porządku prawnego czy niewypełniający nałożonych obowiązków, a podstawową przesłanką jej otrzymania była zła sytuacja majątkowa i rodzinna.
- ▶ Określono formy pomocy (pomoc w otrzymaniu dowodu tożsamości, pracy i zakwaterowania, odzieży, biletów i żywności na przejazd) i zobowiązano wychowawcę do rozmowy ze skazanym przed zwolnieniem.

Geneza i rozwój pomocy postpenitencjarnej

Krótką historia pomocy postpenitencjarnej

- ▶ Kodeks karny z 1969 r. wprowadził dwie szczególne instytucje służące oddziaływaniom postpenitencjarnym – nadzór ochronny i ośrodek przystosowania społecznego.
- ▶ Celem ich stosowania był dodatkowy wpływ resocjalizacyjny – po odbyciu kary przez wielokrotnego przestępcę – po to, aby ułatwić mu przejście do normalnego życia na wolności.
- ▶ Nadzór ochronny był sprawowany przez kuratora sądowego i stanowił formę ograniczenia wolności oraz szczególnej kontroli wobec recydywisty.
- ▶ Ośrodek przystosowania społecznego był specjalnym zakładem o rozluźnionym reżimie, połączonym z obowiązkiem pracy, za którą recydywista otrzymywał pełne wynagrodzenie. Jednak w opinii doktryny taki ośrodek przypominał raczej karę niż rodzaj pomocy postpenitencjarnej. Przedstawione instytucje nie sprawdziły się w praktyce, z tego względu w 1990 r. zostały zniesione

Geneza i rozwój pomocy postpenitencjarnej

Krótką historia pomocy postpenitencjarnej

- ▶ Na gruncie aktualnie obowiązującego prawa polskiego cele pomocy dla osób opuszczających zakłady karne są takie same, jak w innych krajach – ułatwienie readaptacji społecznej, zwłaszcza po okresie długotrwałego pozbawienia wolności

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Urzędy pracy

- ▶ Określone zadania w zakresie pomocy postpenitencjarnej ma urząd pracy pomagający osobom bezrobotnym i poszukującym pracy, w tym osobom opuszczającym zakład karny, w znalezieniu zatrudnienia. Realizacji tego celu służy organizowanie poradnictwa zawodowego, pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy, inicjowanie, organizowanie i finansowanie szkoleń i stażu oraz przyznawanie i wypłacanie stypendiów.
- ▶ Zarówno powiatowe, jak i wojewódzkie urzędy pracy oferują pomoc w uzyskaniu nowych kwalifikacji, w przygotowaniu do wejścia na rynek pracy poprzez indywidualne rozmowy doradcze z doradcą zawodowym, kontakt z pośrednikiem pracy, udział w zajęciach aktywizacyjnych i programach unijnych, udział w warsztatach i spotkaniach grupowych
- ▶ Na urzędzie pracy spoczywa też obowiązek dofinansowania dodatkowych miejsc pracy, przyznawanie i wypłacanie zasiłków oraz innych świadczeń z tytułu bezrobocia.

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Urzędy pracy

- Po zwolnieniu z placówki penitencjarnej możliwe jest również otrzymanie zasiłku dla bezrobotnych, jednak warunkiem jego otrzymania jest spełnienie określonych wymogów:

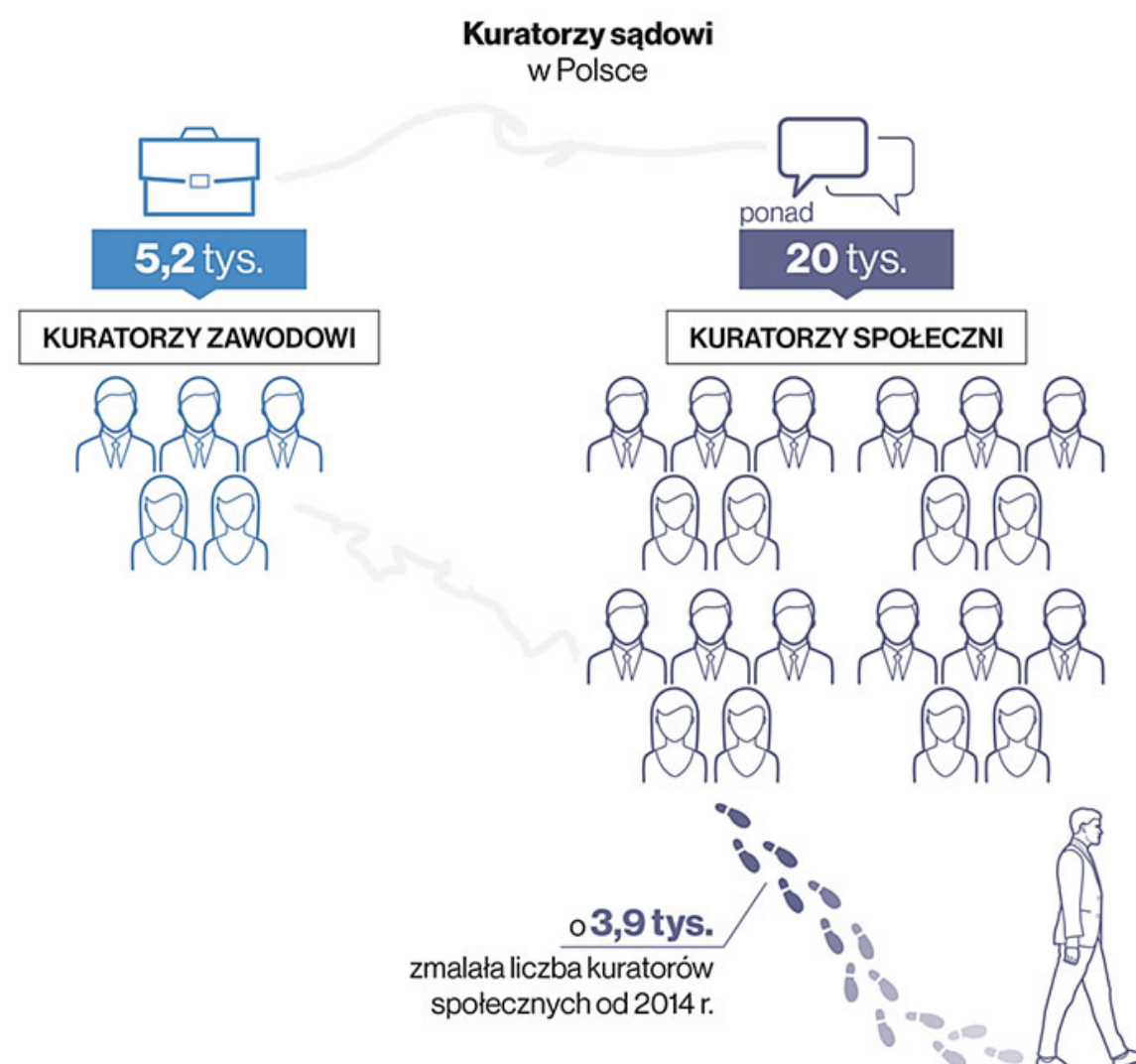
- zatrudnienie przez 365 dni w okresie 18 miesięcy poprzedzających osadzenie i osiągnięcie w tym czasie wynagrodzenia w kwocie co najmniej minimalnego wynagrodzenia za pracę (dotyczy to także umowy zlecenia),

– brak ofert w urzędzie pracy,

– rejestracja w urzędzie pracy w ciągu 30 dni od zwolnienia z zakładu karnego

Zadania kuratorów

- Realizują oni określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu
- Udzielają pomocy w readaptacji społecznej skazanego

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Kuratorzy sądowi

- ▶ Jeżeli osoba opuszczająca jednostkę penitencjarną znajduje się pod opieką kuratora, ma także zapewnione wsparcie informacyjno-doradcze, co najczęściej dotyczy osób pozbawionych rodziny, miejsca zamieszkania i pracy.
- ▶ Kuratorzy sądowi sprawują nadzór nad funkcjonowaniem w warunkach wolnościowych osób opuszczających zakłady karne w trybie przedterminowego warunkowego zwolnienia – chodzi tu o osoby, którym sąd zawiesił wykonywanie reszty kary pozbawienia wolności oraz wyznaczył okres próby, a także nałożył zakres obowiązków do spełnienia (np. powstrzymywanie się od nadużywania alkoholu czy innych środków odurzających, poddanie się leczeniu odwykowemu, podjęcie pracy, zaprzestanie kontaktów z określonym środowiskiem, utrzymywanie kontaktów z instytucjami i organizacjami, których pomoc w zakresie resocjalizacji i readaptacji jest niezbędna).
- ▶ Kuratorzy sprawują również nadzór nad wykonywaniem kar zawieszonych, wykonywaniem kary ograniczenia wolności oraz nad wykonywaniem pracy społecznie użytecznej.

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Kuratorzy sądowi

Po nawiązaniu kontaktu z osobą oddaną pod dozór kurator sądowy ma do wykonania cały szereg istotnych zadań:

- ▶ opracowanie diagnozy środowiskowej i planu pracy, uwzględniającego zakres niezbędnej pomocy dla dozorowanego,
- ▶ określenie spektrum zagrożeń funkcjonowania dozorowanego w warunkach wolnościowych,
- ▶ składanie wniosków o nałożenie na dozorowanego dodatkowych obowiązków lub o zwolnienie od dotychczas nałożonych,
- ▶ składanie wniosków o udzielenie warunkowego przedterminowego zwolnienia, zmiany okresu próby, odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia, zarządzenie wykonania kary (art. 173 § 2 KKW)

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Kuratorzy sądowi

- ▶ Kurator sądowy zapoznaje się z aktami sprawy podopiecznego, poznaje jego potrzeby poprzez dokonanie analizy sytuacji rodzinnej i środowiskowej, poucza podopiecznego o jego prawach oraz obowiązkach.
- ▶ Bardzo ważne jest przygotowanie przez kuratora sądowego środowiska rodzinnego oraz społecznego do powrotu skazanego. Wiąże się z tym rozpoznanie potrzeb skazanego oraz jego najbliższej rodziny. Kurator przygotowuje podopiecznego do samodzielnego radzenia sobie z zaistniałymi trudnościami rodzinnymi.

Prawno – organizacyjne rozwiązania związane z udzielaniem pomocy postpenitencjarnej

Kuratorzy sądowi

- ▶ Współdziała ze skazanym, jak również z administracją zakładu karnego, organami administracji rządowej, samorządu terytorialnego, fundacjami, organizacjami, instytucjami, których celem działania jest pomoc w społecznej readaptacji skazanych.
- ▶ Oprócz zawodowych kuratorów sądowych w działania z zakresu pomocy postpenitencjarnej zaangażowani są także kuratorzy społeczni, których zadaniem jest przede wszystkim odwiedzanie podopiecznego w jego miejscu zamieszkania lub pobytu, utrzymywanie kontaktów z jego rodziną, współdziałanie z różnymi fundacjami, stowarzyszeniami w celu polepszenia warunków mieszkaniowych, zdrowotnych, udzielenia wsparcia, pomocy w znalezieniu pracy, podniesieniu kwalifikacji, przeprowadzanie wywiadów środowiskowych i zbieranie niezbędnych informacji, a w razie potrzeby podejmowanie także innych czynności.

Pomoc społeczna

Istotnym ogniwem w całym systemie pomocy postpenitencjarnej są ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie.

- ▶ Jeszcze podczas odbywania kary pozbawienia wolności skazany może złożyć wniosek o objęcie jego rodziny pracą socjalną.
- ▶ W okresie przygotowania do opuszczenia zakładu karnego skazani najczęściej kontaktują się z pracownikiem socjalnym w sprawach porad rodzinnych.
- ▶ Bezpośrednio po zwolnieniu przysługuje im natomiast prawo do innych świadczeń, które udzielane są po przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego, stosownie do istniejącej sytuacji ekonomicznej i rodzinnej oraz możliwości ośrodka
- ▶ Na poziomie powiatów: pomoc realizowana przez powiatowe centra pomocy rodzinie oraz na poziomie gmin przez gminne i miejskie ośrodki pomocy społecznej.

Pomoc społeczna

Pomoc obejmuje w szczególności:

- ▶ świadczenia pieniężne (zasilek stały, okresowy, celowy, specjalny zasilek celowy),
- ▶ świadczenia rzeczowe (bilet kredytowy, posiłek, odzież, udzielenie schronienia, usługi opiekuńcze, interwencja kryzysowa, poradnictwo specjalistyczne),
- ▶ pomoc w uzyskaniu i pokrycie kosztów związanych z uzyskaniem dowodu osobistego lub innych niezbędnych dokumentów,
- ▶ pomoc w odtworzeniu lub zebraniu świadectw pracy, świadectw szkolnych, zaświadczeń o odbytych kursach, w razie problemów rodzinnych pomoc w nawiązaniu kontaktów poprzez ośrodki mediacyjne,
- ▶ pomoc w otrzymaniu lokalu mieszkalnego lub wyjaśnienie sytuacji mieszkaniowej,
- ▶ pomoc w rozwiązywaniu problemów rodzinnych poprzez uzyskanie wsparcia ze strony instytucji i stowarzyszeń zajmujących się pomocą społeczną.

Pomoc społeczna

- ▶ Osoby opuszczające zakład penitencjarny mają najczęściej trudności ze znalezieniem miejsca zamieszkania, a przecież potrzeba zamieszkania lub schronienia jest jedną z elementarnych potrzeb każdego człowieka – udzielenie schronienia zaliczane jest do świadczeń pierwszej potrzeby.
- ▶ Potrzebę zapewnienia schronienia realizują ośrodki pomocy społecznej, a udzielanie schronienia polega na przyznaniu tymczasowego miejsca w noclegowni, schronisku, ośrodku dla bezdomnych albo w innym miejscu do tego wyznaczonym.
- ▶ Takie świadczenie jest przyznawane na czas ograniczony, a warunkiem korzystania z niego jest przestrzeganie regulaminu placówki. Jeżeli osoba opuszczająca zakład karny spełnia warunki uchwalone przez gminę, może otrzymać mieszkanie komunalne.
- ▶ W rzeczywistości jednak czas oczekiwania na taki lokal jest bardzo długi, gdyż uchwała rady gminy musi określać wysokość dochodów gospodarstwa domowego bądź warunki zamieszkania, które kwalifikują do uzyskania lokalu

Organizacje samorządowe działające na rzecz readaptacji społecznej

- ▶ W przypadku osób opuszczających zakłady karne istotna jest realizacja zadań własnych gminy, a szczególnie prowadzenie i zapewnianie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminy, a tym samym kierowanie tam osób wymagających opieki oraz współpraca z powiatowym urzędem pracy.
- ▶ W zakresie zadań zleconych administracji rządowej, realizowanych przez gminę w stosunku do osób przechodzących readaptację społeczną, wskazać należy przede wszystkim realizację zadań, jakie wynikają z rządowych programów pomocy społecznej i mają na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia.
- ▶ Podobne zadania wynikają z działalności powiatów oraz samorządów wojewódzkich, przy czym podkreśla się dodatkowo konieczność inspirowania i promowania nowych rozwiązań w zakresie pomocy społecznej.

Organizacje samorządowe działające na rzecz readaptacji społecznej

- ▶ Wszystkie zadania gmin, powiatów i samorządów wojewódzkich wynikają z zadań ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, który nie tylko zleca i analizuje skuteczność pomocy społecznej w podległych placówkach, ale też tworzy koncepcję i określa kierunki rozwoju w obszarze tej pomocy, inspiruje i promuje nowe formy i metody działania oraz szkolenie kadr.

Organizacje pozarządowe działające na rzecz readaptacji społecznej

Szczególną uwagę należy zwrócić na wsparcie oferowane przez organizacje pozarządowe.

Sprowadza się ona do pomocy:

- rzeczowej
- prawnej
- finansowej
- specjalistycznego poradnictwa i terapii

Organizacje pozarządowe działające na rzecz readaptacji społecznej

W całym procesie readaptacji skazanych i pomaganiu im w powrocie do życia na wolności znaczącą rolę pełnią organizacje pozarządowe. Szczególnie kilka z nich wykazuje wzmożoną aktywność w zakresie pomocy byłym więźniom:

- Stowarzyszenie Resocjalizacji, Rehabilitacji i Pomocy Społecznej im. K.Ch. Kofoeda (aktywizacja społeczna i zawodowa skazanych, opuszczających jednostki penitencjarne oraz grup zagrożonych marginalizacją i przestępczością; placówki Stowarzyszenia są również miejscem alternatywnych kar probacyjnych),
- Fundacja „Sławek” (pomoc osadzonym, byłym osadzonym i ich rodzinom; prowadzi rozmaite programy pomocowe, mediacje między skazanymi a ich rodzinami, kursy zawodowe; zatrudnia także byłych skazanych, by ułatwić im powrót na rynek pracy),
- Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” (zakłada wspólnoty będące miejscami „do życia i pracy”, zwykle są to małe farmy ekologiczne, które same zarabiają na swoje utrzymanie, poprzez prowadzenie działalności gospodarczej),

Organizacje pozarządowe działające na rzecz readaptacji społecznej

W całym procesie readaptacji skazanych i pomaganiu im w powrocie do życia na wolności znaczącą rolę pełnią organizacje pozarządowe. Szczególnie kilka z nich wykazuje wzmożoną aktywność w zakresie pomocy byłym więźniom:

- Katolickie Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie im. Św. Brata Alberta (pomoc byłym więźniom w powrocie do społeczeństwa; prowadzi gospodarstwa pomocnicze, w których pracują byli skazani; pomaga w wyjściu z bezdomności i w usamodzielnieniu się),
- Stowarzyszenie Pomocy Osobom Wychodzącym na Wolność „Emaus” (zakłada wspólnoty, w których żyją i pracują byli skazani po wyjściu z zakładu karnego niemający pracy ani mieszkania),
- Małopolskie Stowarzyszenie „Probacja” (świadczy doraźną pomoc bytową byłym skazanym i ich rodzinom; pośredniczy w poszukiwaniu pracy dla opuszczających zakłady karne),
- Stowarzyszenie Penitencjarne „Patronat” (niesie pomoc duchową, materialną i prawną osobom pozbawionym wolności, zwolnionym z zakładów karnych oraz ich rodzinom).

Podmioty udzielające pomocy postpenitencjarnej

***Skuteczna pomoc postpenitencjarna, powinna wpływać jednocześnie z wielu
źródeł.***

- ▶ Przedstawione wyżej podmioty działają w sposób niezależny i udzielają pomocy postpenitencjarnej oraz planują ją wyłącznie w zakresie swoich wytycznych, wynikających z ustaw, rozporządzeń czy też założeń statutowych.

Podsumowanie

System pomocy postpenitencjarnej

Służba więzienna

Realizowana przez zakłady karne i areszty śledcze - w okresie do 6 m-cy przed przewidywanym terminem zwolnienia. Istotną rolę spełniają wychowawcy ds. postpenitencjarnych

Służba kuratorska

Kuratorzy sądowi + niektóre zadania również kuratorzy społeczni. Realizowana poprzez sądy okręgowe i sądy rejonowe.

Pomoc społeczna

Na poziomie powiatów pomoc realizowana przez powiatowe centra pomocy rodzinie, na poziomie gmin przez gminne i miejskie ośrodki pomocy społecznej. Istotną rolę spełniają pracownicy socjalni.

Rynek pracy

Powiatowe urzędy pracy. Istotną rolę spełniają doradcy zawodowi.

+ pozarządowe organizacje

Podmioty udzielające pomocy postpenitencjarnej

***Działalność w zakresie pomocy postpenitencjarnej jest zaliczana do kategorii
zachowań prospołecznych***

- ▶ Aktywność taka ma zapewnić optymalizację funkcjonowania, pomoc w zakresie readaptacji społecznej drugiego człowieka. W ten sposób jest budowana określona więź społeczna jako jedna z podstawowych zmiennych procesu resocjalizacji osadzonych. Skazani, którzy obecnie odbywają karę pozbawienia wolności mają nie tylko wrócić do społeczeństwa, ale jeszcze tak funkcjonować, by nie narazić się na powrót do zakładu karnego
- ▶ Rozluźnienie bądź zerwanie więzi, jakie istnieją pomiędzy więźniem a środowiskiem zewnętrznym, potęguje trudności w odnalezieniu się w społeczeństwie po opuszczeniu zakładu karnego.

Podmioty udzielające pomocy postpenitencjarnej

***Działalność w zakresie pomocy postpenitencjarnej jest zaliczana do kategorii
zachowań prospołecznych***

- ▶ Izolacja penitencjarna, w szczególności, faktycznie pogłębia jego poczucie wykluczenia.
- ▶ Niejednokrotnie brak odpowiedniego wsparcia prowadzi do powrotu na drogę przestępstwa. **Dlatego pomoc postpenitencjarna wpływa na stopień realizacji celu kary pozbawienia wolności, czyli powstrzymanie się przez skazanego od powrotu do przestępstwa po wyjściu na wolność**
- ▶ Proces odbudowywania uprzednio zerwanych więzi jest bardzo trudny, dlatego też dbanie o już istniejące, podtrzymywanie czy rekonstruowanie ich w społeczeństwie w pożądanym kierunku stanowi naczelne zadanie służb penitencjarnych i systemu pomocy społecznej.

Podmioty udzielające pomocy postpenitencjarnej

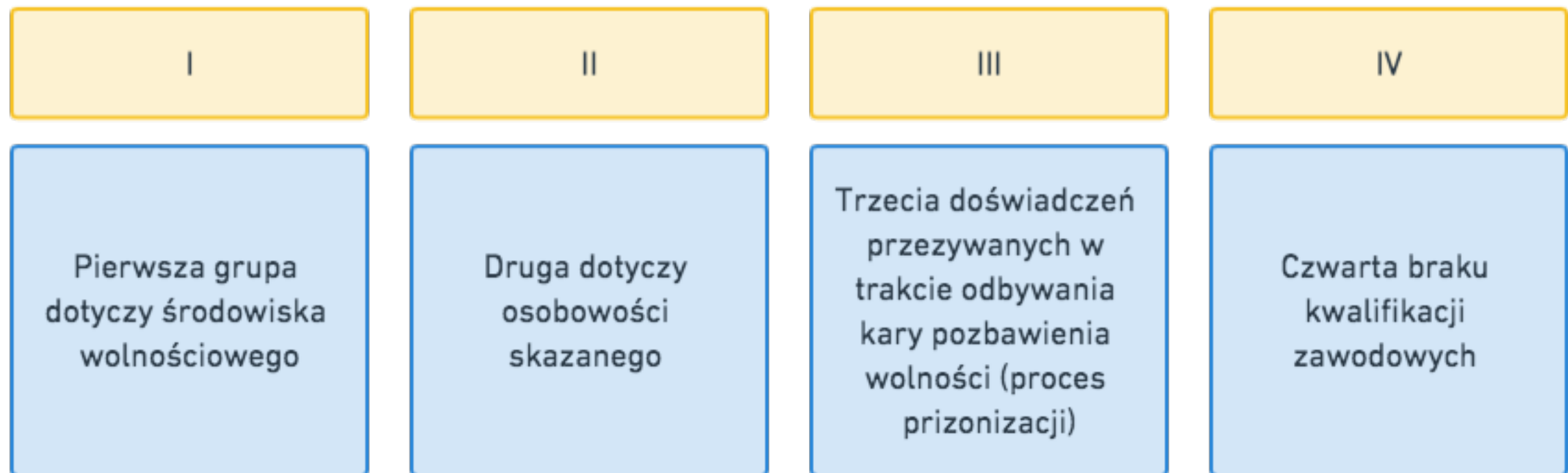
***Działalność w zakresie pomocy postpenitencjarnej jest zaliczana do kategorii
zachowań prospołecznych***

- ▶ Pomoc postpenitencjarna jest coraz bardziej znaczącym elementem polityki penitencjarnej, a przygotowanie do zwolnienia jest niewątpliwie jej ważną częścią wykonania wyroku
- ▶ Pomoc postpenitencjarna opiera się na współdziałaniu administracji więziennej z organizacjami społecznymi, które pomagają w sprawach socjalnych, w szukaniu pracy i mieszkania
- ▶ Polskie rozwiązania prawne w zakresie pomocy postpenitencjarnej przystają do standardów międzynarodowych w tej dziedzinie i w nowoczesny sposób regulują zagadnienia niesienia pomocy postpenitencjarnej zarówno przez instytucje i organizacje rządowe, jak i pozarządowe.

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

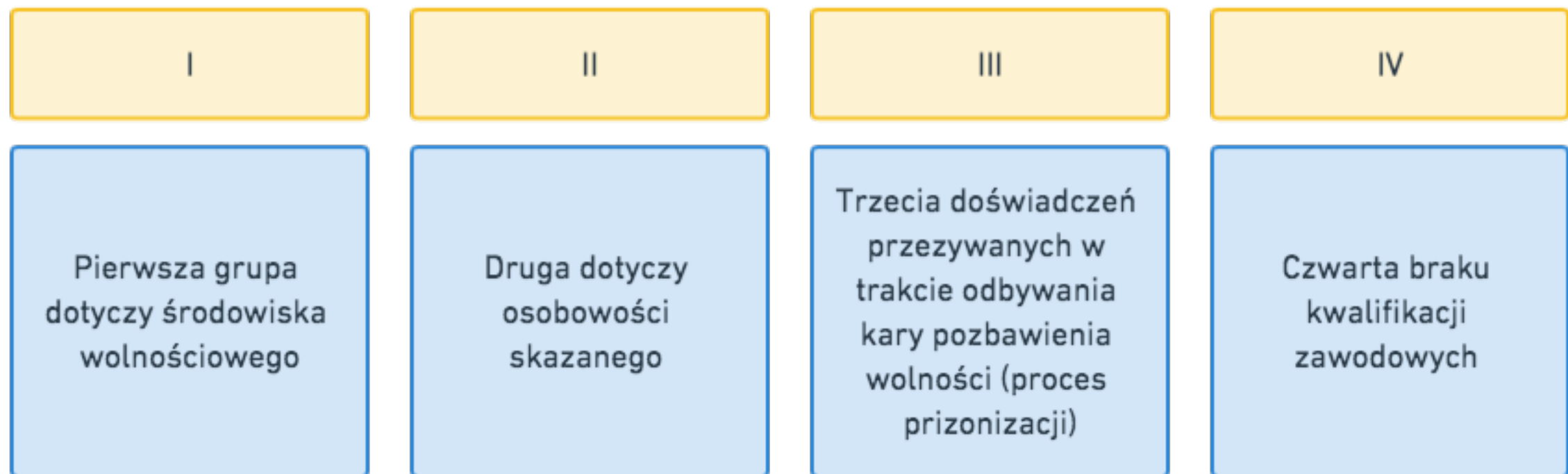
Czynniki utrudniające readaptację

- ▶ W literaturze wskazuje się czynniki utrudniające readaptację skazanym.
- ▶ Czynniki te możemy podzielić na kilka grup.

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

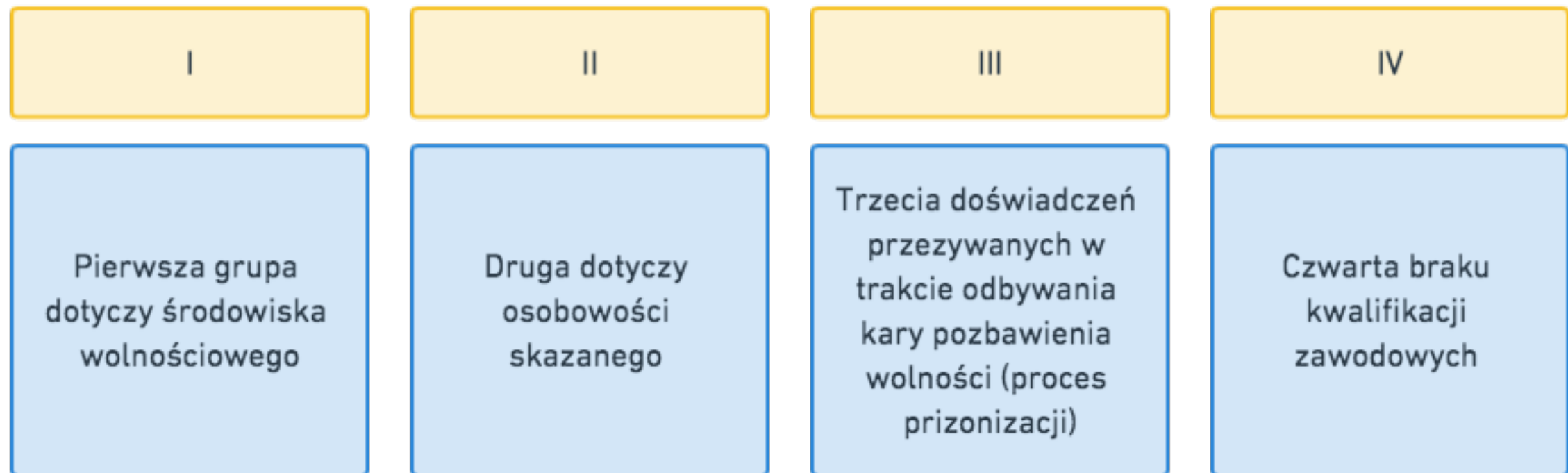
Czynniki utrudniające readaptację

- ▶ Warunki odnoszące się do środowiska związane są głównie z miejscem pochodzenia osadzonego, bezrobociem, brakiem więzi rodzinnych i wsparcia najbliższych, a także pomocy specjalnych instytucji.
- ▶ Z kolei uwarunkowania osobowościowe samego sprawcy dotyczą wszelkiego rodzaju uzależnień, zaburzeń, a także zjawisk socjopatii, czy psychopatii.

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

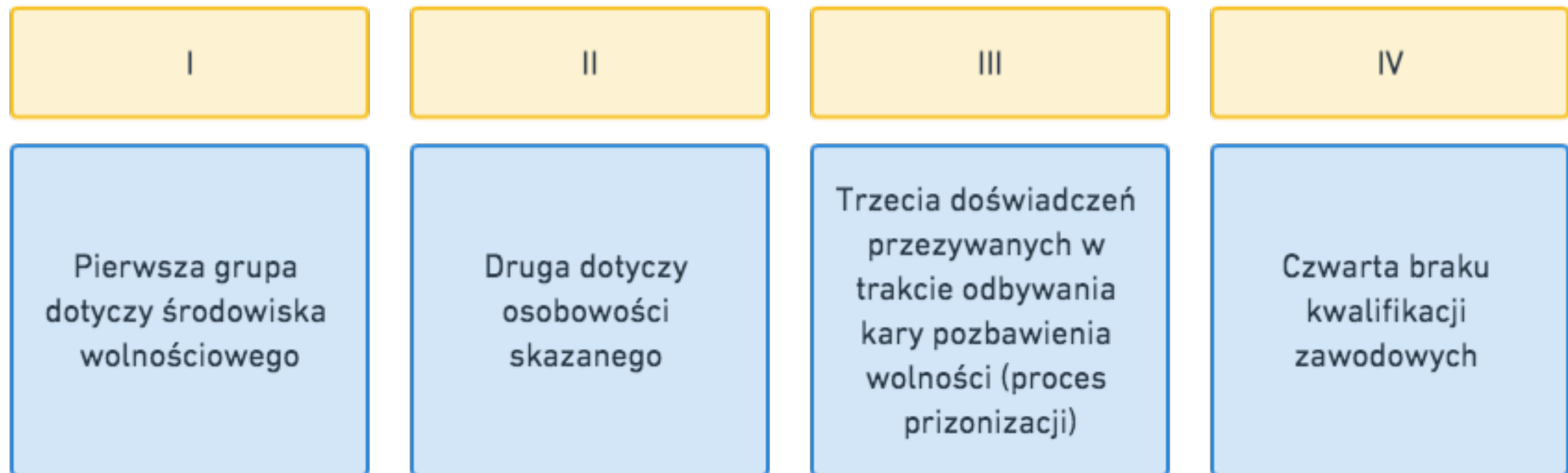
Czynniki utrudniające readaptację

- ▶ Doświadczenia byłego więźnia związane z wykonywaniem przez niego wyroku w warunkach zakładu karnego mogą być bardzo różne. Do okoliczności negatywnie wpływających na readaptację zalicza się: prizonizację, subkultury więzienne, długoletnią izolację, nieodpowiednio dobrane programy oddziaływań, zjawisko depersonalizacji i wiele innych.

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

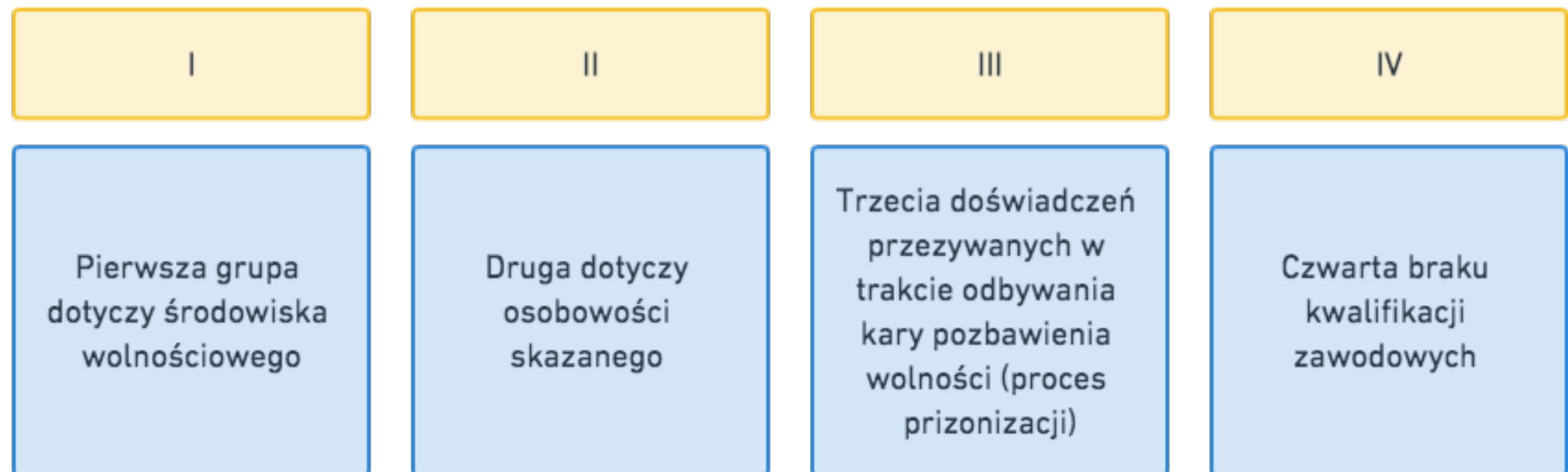
Czynniki utrudniające readaptację

- ▶ Czwarty czynnik odnosi się do braku kwalifikacji zawodowych- większość skazanych posiada niski poziom wykształcenia i nie posiada kwalifikacji zawodowych.
- ▶ Bardzo często nie mają żadnego doświadczenia zawodowego, bowiem przed osadzeniem w zakładzie karnym pracowali jedynie dorywczo bądź wcale.
- ▶ Brak zatrudnienia i środków do życia po opuszczeniu murów zakładu karnego może powodować powrót do środowiska przestępczego

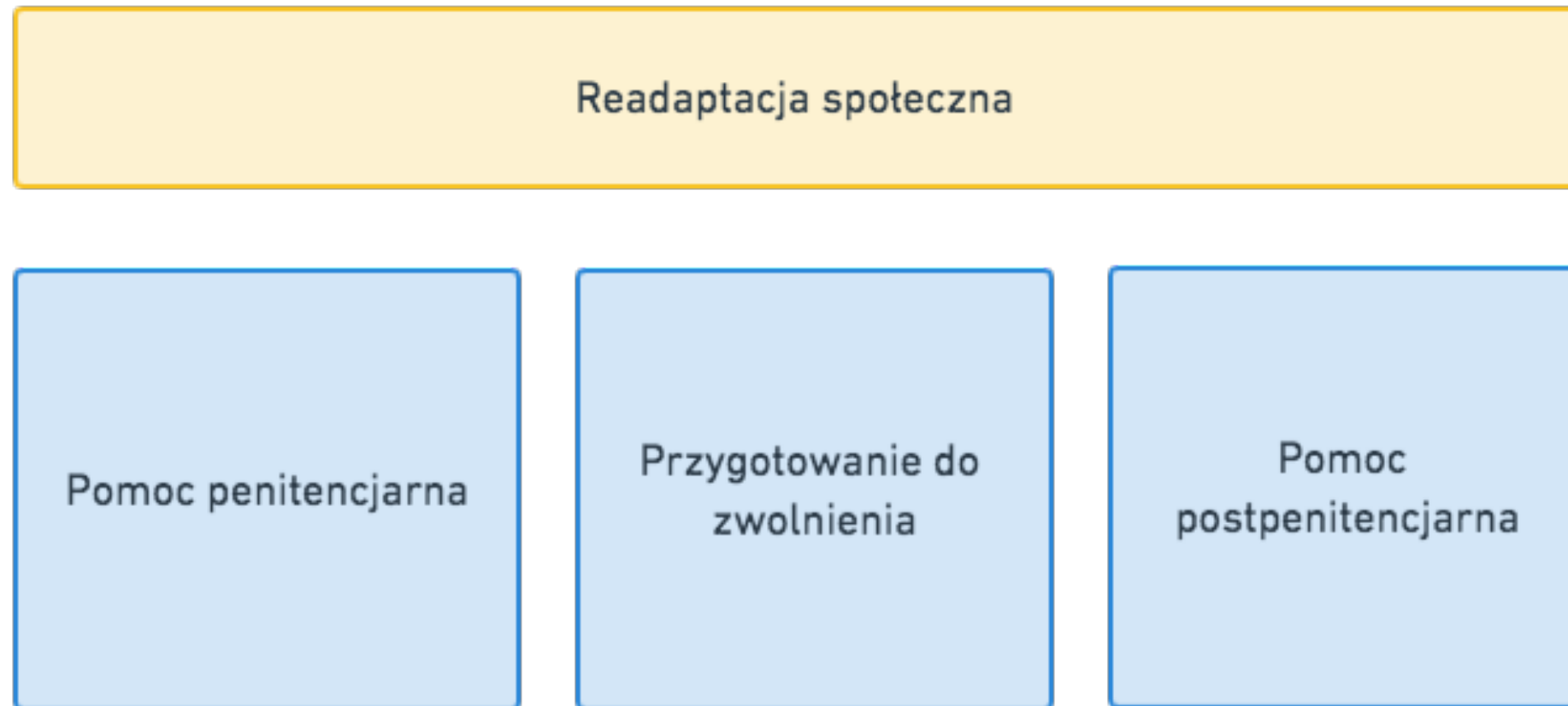
Charakterystyka wybranych programów readaptacji

Czynniki utrudniające readaptację

- ▶ Powyższym czynnikom należy przeciwdziałać
- ▶ Choć nie wszystkie da się całkiem wyeliminować (trudno choćby zwalczyć chorobę upośledzenia)
- ▶ Niemniej jednak na większą część skazany ma wpływ swoim postępowaniem, natomiast pracownicy zakładu karnego pomocą w dobraniu odpowiednich programów readaptacji

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

- ▶ Co do zasady, readaptacja zachodzi zatem etapowo i zaczyna się już chwili rozpoczęcia wykonania kary pozbawienia wolności.
- ▶ Należy pamiętać, iż decydującym aspektem, jest pomoc skazanemu w warunkach wolnościowych, a co za tym idzie zapobieganie ponownemu popełnieniu przestępstwa. Wtedy bowiem zaczyna się najtrudniejszy i zarazem najważniejszy etap readaptacji

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

- Jedną z form oddziaływań penitencjarnych są programy resocjalizacyjne. Zgodnie z Rozporządzeniem Dyrektora. Generalnego Służby Więziennej, programy resocjalizacyjne, „[...] sprzyjają przygotowaniu do readaptacji społecznej, są skierowane do grup skazanych, wyodrębnionych ze względu na wspólne potrzeby, w szczególności w zakresie:
- a) przeciwdziałania agresji i przemocy,
 - b) przeciwdziałania uzależnieniom oraz nadużywaniu alkoholu lub używaniu narkotyków,
 - c) przeciwdziałania pro-kryminalnym postawom,
 - d) aktywizacji zawodowej i promocji zatrudnienia,
 - e) kształtowania umiejętności społecznych, f) kształtowania umiejętności poznawczych,
 - g) integracji rodzin, zwłaszcza wobec skazanych odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności.

Charakterystyka wybranych programów readaptacji

- ▶ Programy resocjalizacyjne mają przygotowywać więźniów do readaptacji społecznej.
- ▶ Elementem nadrzędnym programów jest: Przysposobienie skazanym umiejętności samodzielnego i zgodnego z prawem egzystowania po wyjściu na wolność. I to musi mieć na uwadze każdy inicjator programu - wszystkie strategie powinny uwzględniać ten fakt.
- ▶ H. Machel podaje, że w roku 2009 w Polsce funkcjonowało ok. 650 takich programów.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy mające na celu utrzymanie/ wzmocnienie więzi rodzinnych

- ▶ Przykładem oddziaływań, mających na celu kształtowanie i wzmacnianie więzi osadzonych z rodziną, może być cykliczny program readaptacyjny, zatytułowany *Rodzina jest dobra na wszystko*, realizowany od kilku lat w zakładzie karnym dla kobiet w Nisku, a kierowany do skazanych posiadających nieprawidłowo ukształtowany system wartości, wynikający z funkcjonowania w rodzinie patologicznej lub dysfunkcyjnej i nie posiadających ukształtowanych wzorców prawidłowego pełnienia ról rodzinnych (matki, żony, gospodyni domowej).
- ▶ W ramach tego programu zorganizowano m.in. tzw. „Szkołę dla rodziców”, której celem jest wzmocnianie umiejętności wychowawczych więźniarek będących matkami

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy mające na celu utrzymanie/ wzmocnienie więzi rodzinnych

Tematyka realizowanych zajęć koncentrowała się wokół trzech głównych bloków tematycznych, tj.:

- ▶ Budowania relacji z dzieckiem – poprzez m.in. kształtowanie umiejętności aktywnego słuchania dziecka, wyrażania wobec niego oczekiwań w taki sposób, aby dziecko je respektowało, modyfikowania zachowań niepożądanych u dziecka, konstruktywnego rozwiązywania sporów czy budowania poczucia wartości u dziecka;
- ▶ Wspierania procesu budowania pozytywnych (opartych na więzi i szacunku) relacji pomiędzy dziećmi w rodzinie – tu wyszczególniono problematykę zazdrości i rywalizacji pomiędzy rodzeństwem czy problem sprawiedliwego traktowania dzieci;
- ▶ Problemów wieku dorastania – obejmujące zagadnienia młodzieńczego buntu, potrzeby niezależności u dorastającego dziecka, jak również problemy młodzieży i zachowania ryzykowne w okresie adolescencji.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy mające na celu utrzymanie/ wzmocnienie więzi rodzinnych

Tematyka realizowanych zajęć koncentrowała się wokół trzech głównych bloków tematycznych, tj.:

- ▶ Kolejnym programem jest program *Moja mama i ja*, realizowany przez ZK w Grudziadzu, w którym utworzono przywiesienny Dom dla Matki i Dziecka
- ▶ Program ma na celu wzmocnianie więzi rodzinnych, rozbudzenie instynktu macierzyńskiego, a co za tym idzie kształtowanie roli matki.
- ▶ Bardzo często kobiety opiekujące się dziećmi w jednostce penitencjarnej całodobowo, w specjalnie utworzonych Domach dla Matki i Dziecka, realizują odpowiednie programy dotyczące kształtowania odpowiednich postaw macierzyńskich.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy mające na celu utrzymanie/ wzmocnienie więzi rodzinnych

- ▶ Program zatytułowany *Jestem ojcem* realizowany w Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu, służy resocjalizacji skazanych mężczyzn, poprzez wspieranie ich procesu integracji z rodzinami.
- ▶ Głównym celem programu jest podtrzymywanie więzi skazanych z rodzinami, szczególnie zaś z dziećmi.
- ▶ W ramach programu organizowane są doroczne, wakacyjne spotkania rodzinne na terenie jednostki. Programowi tych spotkań towarzyszą zabawy, konkursy i gry dla dzieci oraz całych rodzin, jak również występy i programy artystyczne przygotowane przez osadzonych.
- ▶ W realizacji programu, Zakład Karny w Rzeszowie, podobnie jak Zakład Karny w Niksu w przypadku programu *Rodzina jest wszystkim*, współpracuje z lokalnymi instytucjami (m.in. charytatywnymi, które są fundatorami nagród i prezentów dla dzieci).

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Profilaktyka agresji/przemocy

- ▶ Ciekawym przykładem jest program prowadzony w ZK w Grudziądzu pt. *Szanuj siebie, szanuj innych*. Program realizuje zagadnienia dotyczące profilaktyki agresji przemocy i został skierowany do kobiet skazanych na długoterminowe kary pozbawienia wolności w warunkach zakładów typu zamkniętego i półotwartego.
- ▶ Oddziaływania mają prowadzić do krytycznej oceny własnego postępowania, zwiększania kontroli emocjonalnej, korekcji nastawienia interpersonalnego, racjonalnego rozwiązywania konfliktów międzyludzkich, kształtowania odpowiedzialności za los bliskich i utrzymywania trzeźwości.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu profilaktyki uzależnień

- ▶ Badania kryminologiczne dowodzą, że wiele przestępstw popełnianych jest w stanie nietrzeźwości sprawcy – przykładowo: częściej niż co drugie zabójstwo, średnio co trzecie pobicie bądź rozbój oraz ok. $\frac{3}{4}$ wypadków znęcania się nad osobą najbliższą. Osoby nadmiernie pijące są bardziej podatne na popełnianie przestępstw niż osoby pijące umiarkowanie lub wcale.
- ▶ Funkcjonariusze Służby Więziennej mają świadomość, że pobyt w więzieniu nie może być traktowany przez osoby ze skłonnością do nadużywania alkoholu, czy sięgania po środki odurzające jedynie jako czas przymusowej abstynencji.
- ▶ Okres odbywania kary w jednostce penitencjarnej, w wypadku skazanych podatnych na uzależnienia i zaliczanych do tzw. grup ryzyka (tj. wywodzących się ze środowisk obarczonych ryzykiem uzależnień), to czas, w którym można poddać osobę skazaną intensywnym oddziaływaniom z zakresu profilaktyki uzależnień

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu profilaktyki uzależnień

- ▶ Terapia kobiet uzależnionych od alkoholu i narkotyków przebiega bardzo różnie.
- ▶ Motywację do walki z nałogiem mają najczęściej skazane, którzy poprzez działanie pod wpływem powyższych substancji trafiły do izolacji więziennej, najczęściej powodując śmierć innej osoby.
- ▶ Zakład Karny w Lublińcu oferuje cały wachlarz programów oddziaływań, skupiających się na profilaktyce uzależnień, m.in. program resocjalizacyjny mający na celu przeciwdziałanie uzależnieniom od alkoholu i narkotyków, pt. *Piłaś, nie jedź! Włącz myślenie!!!*, *Kopciuszek*, czy też *Klub Anonimowych Artystów*.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu profilaktyki uzależnień

- ▶ Do mężczyzn odbywających kary pozbawienia wolności w Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu kierowane są dwa programy z zakresu profilaktyki uzależnień.
- ▶ Pierwszy pod nazwą *Stop narkotykom*, którego odbiorcami są więźniowie, mający w przeszłości kontakt z narkotykami oraz osadzeni zainteresowani tą problematyką. Istotą programu jest propagowanie wiedzy o uzależnieniach i wzbudzanie wśród osadzonych świadomości na temat szkodliwości zażywania narkotyków, jak również kształtowanie umiejętności rozwiązywania problemów osobistych bez sięgania po środki odurzające.
- ▶ Także program z zakresu readaptacji społecznej pod nazwą *Trzeźwość to stan umysłu* – kierowany do więźniów przejawiających skłonność do nadużywania alkoholu i wykazujących deficyty w zakresie umiejętności społecznych – koncentruje się wokół profilaktyki

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej

- ▶ Niski poziom wykształcenia, nieadekwatne do sytuacji na rynku pracy kwalifikacje lub ich brak minimalizują szanse podjęcia pracy po opuszczeniu przez skazanego więzienia, a tym samym sprzyjają wykluczeniu i w efekcie powrotności do przestępstwa.
- ▶ Dodatkowo trudności w znalezieniu przez byłego więźnia pracy pogłębiane są przez sam fakt karalności (stygmata przestępcy) i niechęć potencjalnych pracodawców do zatrudniania osób po wyrokach.
- ▶ W zakładach karnych, podlegających Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Rzeszowie, od lat prowadzi się cykliczne szkolenia i kursy zawodowe dla osób skazanych. Są one finansowane m.in.: ze środków z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, w ramach projektów systemowych współfinansowanych przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego (w latach 2008–2014) czy w 2014 r. – z Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009–2014

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej

- ▶ Oprócz wyposażenia skazanych w odpowiednie kwalifikacje, ułatwiające im aktywizację zawodową po opuszczeniu zakładu karnego, niezmiernie ważna jest sama aktywizacja społeczna więźniów.
- ▶ W odpowiedzi na powyższe problemy, które ujawniają także więźniarki w Areszcie Śledczym w Nisku, zainicjowano w 2012 r. program z zakresu readaptacji społecznej pod nazwą *Urzędnicza dżungla*.
- ▶ Jego celem było kształtowanie wśród osadzonych kompetencji społecznych i umiejętności realizowania spraw urzędowych. Przy realizacji programu zakład karny współpracował z lokalnymi urzędami i instytucjami publicznymi (m.in. urzędem pracy, ośrodkiem pomocy społecznej, urzędem gminy, urzędem skarbowym itp.), na terenie których odbywały się zajęcia praktyczne związane z wypełnianiem wniosków, druków i formularzy dotyczących różnych spraw urzędowych. Więźniarki miały więc możliwość zapoznać się z zakresem i formami działania poszczególnych urzędów i instytucji publicznych, uczyły się wypełniać różnego rodzaju formularze (np. wniosek o wyrobienie dowodu osobistego), pisać podania o pracę, wnioskować o przyznanie pomocy materialnej itp.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy z zakresu aktywizacji społecznej i zawodowej

- ▶ W Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu pomoc skazanym w zakresie aktywizacji społeczno-zawodowej świadczy przywiezienny „Klub Pracy”, w którym więźniowie pod okiem trenerów i instruktorów (m.in. przeszkolonych funkcjonariuszy Służby Więziennej) uczą się aktywnych technik poszukiwania zatrudnienia, pisania dokumentów aplikacyjnych (życiorys, podanie o pracę), nabywają podstawowych umiejętności z zakresu komunikacji społecznej, przygotowując się w ten sposób do rozmów kwalifikacyjnych z pracodawcą, zapoznają się z zasadami prowadzenia działalności gospodarczej czy podstawowymi zagadnieniami z zakresu prawa pracy.
- ▶ Mają również możliwość określenia własnych predyspozycji i kwalifikacji do wykonywania określonych zawodów czy opracowania własnych, indywidualnych planów poszukiwania zatrudnienia po opuszczeniu zakładu karnego.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Walory readaptacyjne zatrudnienia

- ▶ Zatrudnienie przynosi skazanym wiele korzyści m.in daje możliwość pewnego powrotu do „normalności” i dostosowania się do życia w społeczeństwie- zatem sprzyja skutecznej readaptacji do społeczeństwa po odbyciu kary pozbawienia wolności.
- ▶ Dlatego też praca podczas odbywania kary pozbawienia wolności jest niewątpliwie ważna, a jeszcze ważniejsze jest podnoszenie kwalifikacji zawodowych i tym samym zwiększenie możliwości zatrudnienia po opuszczeniu murów zakładu karnego.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy wolontarystyczne i działalność prospołeczna

- ▶ W ostatnich latach programy wolontarystyczne przynoszą zadowalające efekty. Więźniowie opiekują się osobami chorymi, niepełnosprawnymi, dziećmi czy zwierzętami w schroniskach. Zakłady karne współpracują w tym zakresie z domami pomocy społecznej, hospicjami, placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, schroniskami dla zwierząt itp.
- ▶ Więźniowie aktywnie uczestniczą też w różnego rodzaju akcjach charytatywnych
- ▶ Przykładem tego typu zajęć dla skazanych jest m.in. program *Bona* realizowany dla kobiet odbywających karę w Zakładzie Karnym w Lublińcu, polegający na pracy z niepełnosprawnymi dziećmi, czy też *Miłosierna Samarytanka* dotyczący pracy z osobami starszymi i ciężko schorowanymi.
- ▶ Z przeprowadzonych badań wynika, iż skazane pomagając innym, opiekując się starszymi, czy też pracując z chorymi dziećmi, bardzo często uspołeczniają się.
- ▶ To z kolei kształtuje w nich poczucie odpowiedzialności w kwestii dokonanych czynów karalnych, a w rezultacie skłania do przemyśleń i tworzenia planów na przyszłość. Kobiety są z natury emocjonalne, a praca z ludźmi chorymi, poszkodowanymi przez życie uczy je empatii i wrażliwości na cudzą krzywdę

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy wolontarystyczne i działalność prospołeczna

- ▶ Resocjalizacja więźniów poprzez angażowanie ich w działalność wolontariacką, akcje prospołeczne i charytatywne ma ogromne znaczenie w procesie ich readaptacji, gdyż w warunkach więziennej izolacji nie ma miejsca na integrację ze środowiskiem społecznym.
- ▶ Dzięki takiej działalności więźniowie nabywają umiejętności współżycia w społeczeństwie, budowania relacji interpersonalnych z innymi, kształtują swe postawy otwartości na drugiego człowieka i jego potrzeby oraz uczą się poczucia odpowiedzialności
- ▶ Włączanie więźniów w działania prospołeczne sprzyja przełamywaniu stereotypowych wyobrażeń społeczeństwa o osobach skazanych, jednocześnie kształtuje też pozytywny osąd, dotyczący samych zakładów karnych jako jednostek resocjalizacyjnych

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Programy wolontarystyczne i działalność prospołeczna

- ▶ Zatrudnienie w formie wolontariatu przynosi obopólne korzyści – dla skazanych, ale także dla pracodawców, którzy z tej formy współpracy korzystają. W opinii przełożonych skazani cechują się punktualnością, sumiennością, dużym zaangażowaniem w wykonywane prace, ponadto poważnie podchodzą do powierzonych zadań, wykazując się przy tym kulturą osobistą
- ▶ Przykładem włączania więźniów w działania prospołeczne może być program który był realizowany w Areszcie Śledczym w Nisku projekt pod nazwą *Lalka dla Elizy*. Adresatką działań była kilkunastoletnia dziewczynka – Eliza, dotknięta niezwykle rzadką chorobą Niemann-Picka. Więźniarki z Niska włączyły się w ogólnopolską akcję szycia lalek, które następnie licytowane były na aukcji internetowej, zaś pozyskane w ten sposób środki finansowały kosztowny proces leczenia chorej dziewczynki. Lalki były licytowane od 2012 do 2015 roku.

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Udział więźniów w programach profilaktyczno-edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa

- ▶ Ważną rolę w procesie społecznej readaptacji więźniów odgrywać mogą także projekty o charakterze profilaktyczno-edukacyjnym, kierowane do społeczeństwa, a do udziału w których włączani są skazani, przedstawiający historie swojego życia, dając tym samym „świadectiona”, nie tylko ku przestrodze, lecz również w celu podniesienia świadomości społecznej na temat konsekwencji związanych z naruszeniem prawa.
- ▶ Do tej pory najbardziej rozpowszechnione były programy, w których byli skazani brali udział w spotkaniach z więźniami na terenie różnych placówek penitencjarnych w naszym kraju i dzieląc się z osadzonymi historią swojego życia, zachęcali innych do zmiany swojego postępowania, zaświadczaając własnym przykładem, iż możliwe jest zerwanie ze światem przestępczym czy nałogami.
- ▶ Taki program, pod nazwą *Powrót do wolności*, od ponad 10 lat realizuje Fundacja „Sławek”

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Udział więźniów w programach profilaktyczno-edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa

- ▶ Więźniowie coraz częściej są angażowani w przedstawianie swojej historii poza murami więzienia, zaś projekty tego typu kierowane są do młodzieży, osób ze środowisk zagrożonych czy ogółu społeczeństwa.
- ▶ Mogą być realizowane w formie „tradycyjnej”, a więc bezpośrednich spotkań więźniów z wybranymi grupami docelowymi, ale także w formie reportaży, audycji radiowych czy filmów dokumentalnych

Wybrane przykłady programów wspierających readaptację społeczną

Udział więźniów w programach profilaktyczno-edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa

- ▶ Projektem edukacyjnym o charakterze profilaktycznym, skierowanym do całego społeczeństwa był realizowany przez Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Rzeszowie i Polskie Radio Rzeszów projekt pod nazwą *Za to mnie nie wsadzą*.
- ▶ Jego ideą było rozwijanie świadomości społecznej na temat konsekwencji nieprzestrzegania prawa (m.in. ukazywanie „poważnych konsekwencji z pozoru błahych przewinień” – jak brzmi podtytuł projektu) oraz kształtowanie właściwych postaw obywatelskich sprzyjających budowaniu porządku prawnego.

Statystyki

Programy wolontarystyczne i działalność prospołeczna

- ▶ W 2014 roku 30 organizacji korzystało z dotacji Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, którego środki przeznaczono na pomoc.
- ▶ W sumie kwota ta wyniosła 1,5 mln zł.
- ▶ Formy pomocy świadczonej skazanym były różne, począwszy od przyjęcia do schroniska i udzielania świadczeń o charakterze materialnym (głównie żywność) oraz zapewnienia zatrudnienia, pomocy w znalezieniu pracy i możliwości zamieszkania, aż po prowadzenie takich programów jak „Bezpieczeni na drodze”- dla byłych skazanych za przestępstwa drogowe popełnione w stanie nietrzeźwości. „Gotowi na zmiany”- skierowany do osób, które dopuściły się przestępstwa z użyciem przemocy w celu zmniejszenia ich agresywności.